

ЎЗБЕКИСТОНДА УЗЛУКСИЗ МАЪНАВИЙ ТАРБИЯ КОНЦЕПЦИЯСИ

Turdiyeva N.S.

Buxoro davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Ibragimova D.O.

Buxoro davlat Pedagogika instituti II bosqich talabasi

Аннотация: Мақолада Ўзбекистонда қабул қилинган “Узлуксиз маънавий тарбия концепцияси” тарбия концепцияси таҳлил қилинган ва бу концепциянинг ўзига хос хусусиятлари кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: маънавият, концепция, тарбия, қадрият, инсонпарварлик, демократик, бунёдкорлик, ғоя, узлуксиз, метод, бағрикенглик, самарадорлик.

Аннотация: В статье анализируется «Концепция непрерывного духовного воспитания» принятая в Республике Узбекистане и показаны особенности этой концепции.

Ключевые слова: духовность, концепция, образование, ценности, гуманизм, демократичность, творчество, идея, преемственность, метод, толерантность, эффективность.

Abstract: The article analyzes the “Concept of continuous spiritual education” adopted in the Republic of Uzbekistan and shows the features of this concept.

Keywords: spirituality, concept, education, values, humanism, democracy, creativity, idea, continuity, method, tolerance, efficiency.

Bugungi kunda moddiy qadriyatlarning ma'naviy qadriyatlardan ustunligi bolalarda ma'naviy va axloqiy fazilatlar haqida noto'g'ri tushunchalarning shakllanishiga sabab bo'moqda. Maktab o'quvchilari axloq, ezigulik, mehr-oqibat, adolat, fuqarolik, vatanparvarlik kabi tushunchalardan yiroqlashmoqda. O'zbekiston Respublikasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining shaxsini shakllantirishda ma'naviy-axloqiy tarbiya muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston “Milliy tiklanishdan - milliy

yuksalish sari” tamoyili asosida taraqqiyotning yangi bosqichiga o’tganligi sababli jamiyatimizga nafaqat bilimli, balki axloqiy fazilatlarga ega, yuksak ma’naviyatli, ruhan va jismonan sog’lom, raqobatbardosh, vatanparvar yoshlarni tarbiyalashni taqozo etmoqda.

Бу борада Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабр 1059-сон қарорига 1-иловасига асосан “Узлуксиз маънавий тарбия концепцияси” қабул қилинган.

Концепциянинг мақсади — ёш авлодда мустақил ва бахтли ҳаёт учун зарур ижтимоий малака ҳамда фазилатларни ёшига мос, босқичма-босқич шакллантиришдан иборат.

Ушбу мақсадга эришиш учун қуйидаги вазифаларни амалга ошириш кераклиги белгиланган:

- маънавий-ахлоқий тарбияни баҳолашнинг илмий асосланган индикаторларини ишлаб чиқиш;
- тарбиянинг ҳомиладорлик давридан бошланиб вояга етгунга қадар давом этадиган, тадрижийлик ва узлуксизлик тамойилларига асосланган методикасини ишлаб чиқиш ва ҳаётга татбиқ этиш;
- бола тарбиясида миллий ва замонавий педагогиканинг илғор ютуқларидан самарали фойдаланиш;
- тарбияланувчилар билан бирга тарбиячиларнинг ҳам билими ва малакасини мунтазам ошириб бориш;
- маънавий тарбияни шакллантиришда оила, маҳалла ва таълим муассасалари, шунингдек, оммавий ахборот воситалари ва бошқа ижтимоий тузилмалар ўртасида самарали ҳамкорлик механизмини йўлга қўйиш;
- маънавий тарбиянинг тадрижий ривожланиш ва узлуксизлик тамойилларига асосланиши.

Концепцияга кўра, ёш авлоднинг узлуксиз тарбияси қуйидаги механизм асосида амалга оширилади:

- оилада;

- мактабгача таълим муассасаларида;
- умумий ўрта таълим мактабларида;
- ўрта махсус, профессионал таълим муассасаларида;
- олий таълим муассасаларида;
- жамоатчилик гуруҳларида.

Бу механизм миллий эталон шаклини олган. Энг асосийси тарбия жараёнида куйидаги тамойилларга асосланилади:

- миллий қадриятлар устуворлиги;
- умуминсоний қадриятларга таянувчанлиги;
- инсонпарварлик;
- демократлик.

Мазкур тамойиллар Ўзбекистон тарбия концепциясининг негизини ташкил этади. Унга кура умумий ўрта таълим муассасаларининг I — XI синфлари учун «Одобнома», «Ватан туйғуси», «Миллий истиқлол ғояси ва маънавият асослари», «Динлар тарихи» фанларини бирлаштирган ҳолда «Тарбия» фанини жорий қилиш билан боғлиқ ташкилий, молиявий, илмий-методик ишлар комплексини амалга ошириш аниқ белгиланган.

Бошланғич синфларда инобатга олинishi лозим бўлган жиҳатлар куйидагича белгиланган:

- «Тарбия» фани орқали ўқувчиларда маънавий тарбия индикаторлари ва компетенцияларини шакллантиришга хизмат қилувчи билим, кўникма ва малакаларни таълим мазмунига кенг сингдириш;
- ўқув фанлари доирасидаги маънавий тарбия индикаторларини амалиётга жорий этиш, уларни амалиётда қўллай олиш имконини берувчи амалий машқ ва топшириқлар билан бойитиш (маънавий-ахлоқий компетенциялар);
- муваффақиятга эришишга интилиш мотивининг шахс устувор хусусияти сифатида мустаҳкамланиши;
- боланинг ўз хулқ ва фаолиятини онгли назорат қилишини кучайтириш;

- ўзининг ва атрофдагиларнинг хулқи, хатти-ҳаракатларига муносабат билдириш, меҳнатсеварликка ўргатиш;
- катталар ва тенгдошлари билан ҳамкорлик қилишга ижтимоий мотивларнинг пайдо бўлиши;
- билимларнинг кенгайиши, чуқурлашуви, маънавий-ахлоқий кўникма ва малакаларнинг ривожланиши;
- ўз халқининг ва бошқа халқларнинг анъаналари, қадриятларига қизиқишнинг намоён бўлиши;
- ижтимоийлашув жараёнида талаб этиладиган ёшига мос шахсий фазилатларни шакллантириш;
- хавфсиз ҳаёт кўникмаларини мустаҳкамлаш;
- касблар тўғрисида тасаввурларни кенгайтириш, касбга ва меҳнатга қизиқтириш;
- виждонан меҳнат қилиш кўникмаларини ўргатиш, меҳнатнинг инсон ва жамият ҳаётидаги аҳамиятини кўрсатиш;
- муваффақиятга эришиш мотивларини кучайтириш;
- ўзини-ўзи баҳолашга ўргатиш;
- фаолиятда ўзини кўрсатишга интилишни рағбатлантириш;
- тенгдошлари билан маънавий-ахлоқий муносабатлар тажрибасини бойитиш;
- миллий ва умуминсоний қадриятларни ўрганиш.

Айни пайтда, тарбия жараёнида янги миллий ғоянинг Ўзгулик, Инсонпарварлик ва Бунёдкорлик ғояларига асосланилади. Ўзтибор берилса, янги Ўзбекистоннинг янги миллий ғояси умуминсоний қадриятлар ва тамойилларга таянади. Шу сабабли бу ғоялар жамиятда шахс тарбиясини мақсадли амалга ошириш имкониятини бермоқда.

Ўзбекистон тарбия концепциясида ёш авлодда қуйидаги фазилатларни шакллантириш белгилаб қўйилган:

- мустақил дунёқарашга эга бўлиш;
- фаол фуқаролик кўникмасига эга бўлиш;
- ватанпарварлик;
- умуминсоний қадриятларга содиқлик;
- инсон ҳуқуқларига риоя қилиш.

Бу фазилатлар ёш авлод тарбиясида муҳим ўрин тутди. Чунки ўзбек миллий педагогик тажрибасида бундай фазилатларни шахсда шакллантириш анъаналари мавжуд. Бу тажрибалар шахсда ана шу фазилатларни шакллантириш бўйича ўзига хос методлар, ёндашувлар ва воситаларни беради.

Ўзбекистонда тарбия ишининг ўзига хос индикаторлари шакллантирилган. Бундай индикаторларнинг асосийларини қуйидагилар ташкил этади:

- 1) ғоявий собитлик;
- 2) фазилатлилик;
- 3) фаоллик;
- 4) самарадорлик.

Бу индикаторлар асосида амалга оширилаётган тарбия жараёнининг самарадорлиги ўрганиб борилади. Шу сабабли мактабгача таълим муассасаларидан олий таълим муассасаларигача бўлган таълим босқичлари раҳбарларининг “Ёшлар ва маънавий – маърифий тарбия масалалари бўйича ўринбосари” лавозими амалга киритилган. Бунинг натижасида тарбия ишини ташкил этиш, бошқариш ва унинг самарадорлигига эришиш масалалари мониторинг қилиб борилмоқда.

Биз томонимиздан олий маълумотли, профессионал тарбия иши педагогларини тайёрлаш таклифи илгари сурилмоқда. Биз мазкур тарбия иши педагогларининг асосий вазифаларини қуйидагича тасаввур қиламиз:

- тарбия ишини мақсадли амалга ошириш;
- тарбия ишига профессионал ёндашиш;
- тарбия жараёнига демократик ёндашувларни жорий этиш;
- ёшларда умуминсоний фазилатларни таркиб топдириш;

- тарбия иши муаммоларини педагогик қонуниятлар асосида ҳал қилиб бориш.

Бундай ёндашув таклиф этилаётган тарбия иши педагоги мутахассисларини мақсадли тайёрлашда асос бўлади. Бизнинг асосий мақсадимиз педагогик ва демократик компетенцияларга эга тарбия иши педагогларига эга бўлишдир.

Ўзбекистонда тарбия иши концепциясини такомиллаштириб бориш зарурияти мавжуд. Бизнинг фикримизча, бу борада қуйидаги йўналишларда илмий – тадқиқот ишларини олиб бориш мақсадга мувофиқ бўлади:

- тарбия ишининг халқаро тажрибалари;
- тарбия ишининг миллий – тарихий ва тажрибавий йўналишлари;
- демократик жамият шароитида тарбия ишини амалга ошириш асослари;
- шахсининг тарбияланганлик даражасини аниқлаш индикаторлари;
- тарбия ишининг миллий тажрибасини тарғибот қилиб бориш.

Мазкур ишларни амалга ошириш учун Ўзбекистонда ижтимоий, иқтисодий ва педагогик шарт – шароитлар мавжуд. Айни пайтда, биз мазкур ишларни амалга оширишнинг таянчи сифатида тарбия иши педагогларини кўрамиз.

Жаҳон халқлари педагогикасининг тарбияга доир тажрибаси шуни кўрсатадики, тарбия жараёнида замонавий эҳтиёжлар ва жамият манфаатлари ҳисобга олиниши керак. Шу маънода бизнингча, тарбия ишида қуйидаги умуминсоний қадриятларни устувор билиш мақсадга мувофиқ бўлади:

- бағрикенглик;
- биродарлик;
- тинчликсеварлик;
- фидойилик.

Бу қадриятлар ёш авлодни муносиб вояга етказишда ва уларни умуминсонийлик руҳида тарбиялашда муҳим ўрин тутди.

Ўзбекистонда тарбия иши концепцияси ҳозирги замон талаблари асосида шакллантирилган. Шу сабабли кейинги 5 йил ичида тарбия ишида

инсонпарварлик, демократлик ва самарадорлик қатлами кучайди. Бу борада хорижлик экспертлар ҳам ижобий фикр билдираётганлиги бизни қувонтиради.

Шундай қилиб янги Ўзбекистон шароитида демократик ва умуминсоний қадриятлар устувор бўлган тарбия иши концепцияси амал қилмоқда. Бу борадаги асосий вазифамиз тарбия ишини педагогик қонуниятларга қатъий амал қилган ҳолда амалга оширишдир.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрдаги 1059-сонли “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора –тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. //my.gov.uz.
2. Мирзиёев Ш.М. Эзгулик, инсонпарварлик ва бунёдкорлик – миллий ғоямизнинг асосий пойдеворидир. – Тошкент, 2021
3. Турдиева Нигора Саидовна, & Иргашева Шахло Адил кизи. (2023). СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА». Results of national scientific research international journal, 2(11), 252–260. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10252712>
4. Нигора Т. С., Сауле Ж. С. ОСВЕЩЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ В ДРЕВНЕЙШИХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ //International Conference of Education, Research and Innovation. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 93-98.
5. Turdiyeva Nigora Saidovna. (2023). BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TA'LIM JARAYONIGA ETNOPEdagogik TAYYORGARLIGI. Results of national scientific research international journal, 2(10), 267–274. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10074482>
6. Турдиева Нигора Саидовна, & Акрамова Умида Исмаиловна. (2023). ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ КАК УСЛОВИЕ УСПЕШНОСТИ ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ

ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. Results of national scientific research, 2(5), 428–435.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8022995>

7. Турдиева Н. С., Акрамова У. И. ОСВЕЩЕНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ В ДРЕВНЕЙШИХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ //PEDAGOGS journali. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 728-728.

8. Турдиева Нигора Саидовна. (2023, июнь 20). КОНЦЕПЦИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ У УЧАЩИХСЯ. INTERNATIONAL CONFERENCE "MODERN PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL EDUCATION SCIENCES", Rome, Italy. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8059841>

9. Турдиева Нигора Саидовна, & Акрамова Умида Исмаиловна. (2023). ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ КАК УСЛОВИЕ УСПЕШНОСТИ ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. Results of national scientific research, 2(5), 428–435. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8022995>

10. Турдиева Н. С., кизи Мухаммадова Н. О. ВЛИЯНИЕ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА //INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS". – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 130-137.

11. Турдиева Н. С. АЖДОДЛАР МЕРОСИДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ЎҚУВ-БИЛИШ ФАОЛИЯТИГА ҚАДРИЯТ СИФАТИДА МУНОСАБАТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШГА ОИД ҚАРАШЛАР: Турдиева Нигора Саидовна, БухДУ бошланғич таълим назарияси кафедраси ўқитувчиси //Научно-практическая конференция. – 2021.